

HUMANIST

[Fra 03/16.](#)

Den ateistiske skribenten Bjørn Stærk har skrevet bok om Jesus. Resultatet er omtrent så langt fra nyateismen man kan komme.

Bjørn Stærk
Å sette verden i brann
Humanist forlag, 2015

Et stykke ute i Bjørn Stærks *Å sette verden i brann* begynte jeg virkelig å lure: Er mannen i ferd med å gjøre helomvending? Kommer han til å si: Jeg var kristen, så ble jeg ateist, men nå – når jeg har fått tenkt meg godt om – tror jeg jommen jeg skal bli kristen igjen!

Sånn går det ikke, men det er flere kapitler i denne ivrige og kunnskapsrike vandringen rundt i de troendes univers der både Jesus og hans etterfølgere får tommelen opp.

Til dels på overraskende steder. Som når Stærk skriver om kvinner. De har spilt en sentral rolle i kirkens historie, ingen tvil om det. Vi ser dem komme i flokk og følge inn i kirkerommet. Med bøyde (ofte også tildekkede) hoder har de fylt benkeradene og lyttet. Vært trofaste tjenerinner, strikket, bakt, pleiet, betjent basaren, gjort en innsats i det stille.

Men Stærk beriker bildet med refleksjoner over Jesu androgyne personlighet og de mange kvinnene som *ikke* bøyde hodet. Kinamisjonæren Marie Monsen er en dame Stærk virkelig har falt for. "Den tøffeste av de tøffe", kaller han henne. Selvstendig, sær, sta og uredd. Gikk sine egne veier i mer enn én forstand. Kolliderte med mannssamfunnet på dets mest patriarkalske, men lot seg ikke skremme. Ja, vi møter en veritabel hær av opprørske kristne kvinner før forfatteren går videre i sine refleksjoner om liv og lære i kirken.

De som setter i brann og de som slukker

Stærk forstår store deler av kristendommens historie som dramatiske pendelsvingninger. Det ene ytterpunktet er de som tenner en fakkell – som Frans av Assisi og Hans Nielsen Hauge, personer som skaper røre og begeistring, men gjerne også kaos og elendighet – og de som strever så godt de kan med å hale inn og stramme til, holde kvinnene nede, stoppe sosiale opprør, organisere og systematisere.

Han beklager for eksempel sterkt at kongen og kirkens ledere sørget for å knekke mannen Hans Nielsen Hauge og hans blanding av dristig gründervirksomhet, streng arbeidsmoral og ivrig gudfryktighet. Men Stærk blir også skremt av ildspåsetternes kompromissløshet. De blir lett som Ibsens Brand i sitt strev etter å være noe fullt og helt.

Det kanskje mest overraskende med Stærks bok er at nettopp kjernen i det kristne budskapet – om synd, soning og tilgivelse – får så mange godord. Via den engelske apologeten og forfatteren G.K. Chesterton kommer han fram til at synd er et høyst nyttig begrep. Diskusjonen her er åpen og utfordrende. Også tilgivelsen er viktig. I samme slengen retter Stærk hard kritikk mot ateister som ser sin overbevisning som veien til et fritt liv med mye moro og fyrverkeri.

Litteraturhenvisningene bak i boka forteller sin egen historie. Stærk har funnet fram til kristendomsformer, trosretninger og troende som ikke blir så ofte diskutert. Riktignok er han innom mange av de sentrale figurene – som Augustin, Thomas Aquinas og Martin Luther. Men det er ikke de som først og fremst har fanget hans interesse. Derimot legger han ut om den katolske kirkens syv dødssynder. Her er det mye bra, mye å ta til seg, og mye å lære.

Utenfor hovedstrømmen

Stærk vier stor oppmerksomhet til lavkirkelige og pietistiske bevegelser som anabaptistene og pinsevevnerne, og religiøse fenomener som nok ligger på kanten av det kristne, som Jehovas Vitner og mormonene. Han har funnet interessante trekk i alle disse bevegelsene. Og når han kommer til Frelsesarmeen, blir han direkte panegyrisk.

Frelsesarmeen begynte som en av disse faklene Stærk skriver om: noe nytt og dristig, en helt annen måte å tenke kristendom på. Ikke ydmykhet og beskjedenhet og fromhet, men krig! Kamp, soldater, kanoner, kuler og krutt! På denne uredde, folkelige måten appellerte de ikke bare til grupper som sto fjernt fra kirken, men fornyet det sosiale arbeidet.

Overraskende er det kanskje at Stærk i gjennomgangen av den protestantiske kirken knapt nevner skikkelser som Grundtvig og Kirkegaard, figurer man kunne tro at han hadde mye til felles med. Akkurat som han er temmelig uinteressert i lidende kjettere og ilske domsprofeter. Han er i det hele tatt lite interessert i å slå opp allerede åpne dører, og langt mer opptatt av å gi ros der han synes ros er fortjent, eller å finne ideer og holdninger som det kan være verdifullt å tenke mer på.

Slik sett er denne boka historien om den en gang troende som ser seg tilbake. Han rekker ut en humanistisk hånd, påpeker at det opp gjennom historien er blitt reist spørsmål i den religiøse sfæren som er relevante og utfordrende også for den rasjonelt tenkende intellektuelle. Å sette verden i brann er minst av alt et oppgjør med religion og kristendom, det er tvert imot innledningen til en samtale, med utveksling av tanker og ideer.

Den kloke Jesus

Igjen og igjen blir Stærk begeistret når han diskuterer kjente og mindre kjente Jesus-ord. Nettopp ved å frata mannen både Messias-kappen og ærestittelen Guds sønn, blir det mulig for Stærk å vise hvor klok Jesus var. Og ikke minst – hvor revolusjonerende og ytterliggående.

Stærk er og forblir en beundrer av folketaleren, refseren og medmennesket Jesus. Han understreker Jesu radikalitet, men greier samtidig å nyansere der andre bare ser myten – som i diskusjonen rundt utdrivelsen av tempelet. Både dueselgerne og pengevekslerne hadde gode grunner for å være der de var, arbeidet deres var direkte knyttet til de ritene som ble utført. Var Jesu angrep på dem rett og

slett urettferdig?

Men enda så mye Jesus engasjerer ham, lykkes Stærk ikke i det prosjektet som driver store deler av boka: Gjennom en moderne versjon av Jesus ønsker han å gjøre Jesus levende som et fenomen i nåtida. Denne versjonen er den merkelige Mona, som dukker opp på Sentralbanestasjonen og samler rundt seg en broket forsamling av samfunnets utstøtte.

De avsnittene der han skildrer hvordan Mona møter politikere, mediefolk, troende og ikke-troende, er ofte bygget på hendelser fra Jesu liv. Men moderniseringen får noe tvungent over seg. Mona irriterer mer enn hun utfordrer.

I sitt forsøk på å finne ut hvem som er dagens fariseere og skriftlærde, hvem som er tollere og syndere, viser Stærk at det ikke er så lett å flytte noe som tilhører en historiske virkelighet inn i vår verden. Så mye av det han beundrer hos Jesus, blir borte når Mona skal provosere de som i dag sitter med fortolkningsmakten. Der vi kan se en sammenheng i Jesu virke, blir Monas forskjellige opptredener mer eller mindre absurde performance-forestillinger uten mye indre logikk.

Bidrag til samtalen

Det er ikke så farlig. Det beste ved denne boka er at den er et sterkt personlig bidrag til den religiøse - og etiske - samtalen. Målet er ikke å finne ut hva vi alle kan være enige om eller hva som bør være en felles plattform.

Stærk er ateist og stolt av det. Ikke et øyeblikk tviler han på at han har rett - mens de som tror, enten de tror på Jesus eller Muhammed eller Jahve, tar feil. Men gjennom sine observasjoner av mindre kjent kirkehistorisk stoff og i sine nyanserte kommentarer til selv de underligste religiøse påfunn, demonstrerer han en åpenhet og en lærevillighet som driver ham til å si at han slett ikke er blant dem som tror religionens dager er over. Til det har de troende altfor mange gode kort på hånden!

Stærk viser for eksempel til hvordan pinsebevegelsen internasjonalt har demonstrert en fabelaktig evne til å forme sitt eget budskap inn i lokale trosforestillinger og samfunnsforhold. De dekker behov som sekulariseringen ikke greier å dekke. Fornuften og kunnskapen mangler ofte den glød og kraft som har drevet de religiøse fornyerne. Selvfølgelig ville forfatteren foretrukket at alle med tid og stunder ble enige med ham, men han ser at virkeligheten er mer komplisert.

Når han gjør opp regnskapet, er det to hovedgrunner til at han vender Jesus og troen ryggen. For det første nettopp det at det er en *tro*. Et krav om å godta - bare fordi Gud sier han er Gud og derfor har rett! Religionen burde i stedet bygget på tillit - på garantier som er mer enn ord om at alle som ber, vil få. Den burde vært et likeverdig forhold, slik våre venner vinner vår tillit ved at de demonstrer at de er vår tillit verdig. Men i stedet kommer Jesus med sitt krav om tro. Tror du på meg? Ja, så har din tro frelst deg!

Stærks andre kritiske punkt henger sammen med dette. Religionen presenterer seg som en åpenbaring av det vi ikke vet noe om. Den presenterer en helhet, et system som i mange deler kan være logisk og gi ny innsikt, men som i andre deler kan være vanskelig å svelge. Likevel forlanges det at vi skal nettopp det - godta helheten. Vi kan ikke bare beundre den katolske kirkens sosiale budskap, vi må samtidig akseptere dens lære om homoseksualitet, prevensjon og sølibat.

Guds pakkeløsning

Her kan man innvende at det er svært mange innenfor den katolske kirken som nettopp forkaster eller overser det de synes er urimelig. Men Stærk har rett i at de fleste religionene er grunnleggende kompromissløse. De oppstår i en historisk situasjon og utvikler sitt virkelighetsbilde innenfor denne rammen. Fordi det de formidler kommer fra Gud, blir det gjort gyldig for alle tider og alle slags forhold. I så måte er den enkelte religionen en *pakke*.

Det går selvfølgelig an, sier Stærk, å se på hele den religiøse basaren som en handlegate der man kan plukke litt her og der og sette det hele sammen til et akseptabelt utvalg av ideer og innsikter. Men det er i strid med religionenes hovedtese: Vi, og bare vi, har sannheten! Vi har rett, de andre tar feil! Det vi fikk vite, der og da, er det vi må tilbake til!

Andre land, religioner og kulturer, og med dem, deres konflikter og kriger, kommer oss stadig nærmere. Vi får konsekvensene inn i vårt eget land og vårt eget nabolag. Samtidig gjør den teknologiske utviklingen verden stadig mer omskiftelig. Så mye er helt annerledes enn før internett, før mobiltelefonen. Før vi ble gjort oppmerksomme på at vårt genmateriale kan forandres.

Det er viktigere enn kanskje noen gang å beskytte og forsvare grunnleggende verdier som likeverd og menneskeverd. Ikke bare det: Vi trenger et felles fundament. Men de ferdige løsningene der alle sider ved livet er inkludert, havner fort på kollisjonskurs med virkeligheten, enten de ble lansert for nærmere to tusen år siden eller de – som for eksempel marxismen – kom forkledd som vitenskapelige studier av økonomi, kapitalkrefter og samfunnsliv.

Kollisjonen må bare ende som en stillingskrig!

Dette blir det indirekte budskapet i *Å sette verden i brann*: Lytt til de som er uenige med deg. Forstå dem, lær av dem! Da blir toleranse noe annet enn et skuldertrekk.